

**INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA**

**POLITIKATUDOMÁNYI PROGRAM**

**DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI**

**Atomerőmű építés –  
egy atipikus döntési folyamat sajátosságai**

**SIPOS TAMÁS**

**Témavezető:**

**Prof. dr. Pálné Kovács Ilona**

**Dr. Glied Viktor Imre**

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészstudományi Kar  
Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

Pécs–Paks, 2020

## TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS.....	3
II. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLJAI ÉS HIPOTÉZISEI.....	7
III. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE.....	9
IV. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK.....	10
V. KÖVETKEZTETÉSEK.....	11
VI. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN.....	17

## I. BEVEZETÉS

Napjaink számos, napirenden lévő témája közül is kiemelt jelentőségű az energiabiztonság kérdésköre, az energiahatékonyság növelése, a megfelelő energiastruktúra kialakítása, a fenntartható fejlődés, valamint az ipari beruházásokhoz kapcsolódó terület- és településfejlesztés biztosítása. Ezek mindegyike erőteljes hatást gyakorolhat a Paksi Atomerőmű telephelyére tervezett új atomerőművi blokkok megépítésére, hiszen egy ilyen nagy volumenű beruházás a gazdaság valamennyi szegmensében törvényszerűen érezteti hatását, mind országos, mind lokális környezeti terekben egyaránt.

A Paksi Atomerőmű bővítése kapcsán 2014. január 14-én Moszkvában Vlagyimir Putyin orosz elnök és Orbán Viktor magyar miniszterelnök együttműködési megállapodást írt alá Oroszország és Magyarország között az atomenergia békés célú felhasználásáról, mely magában foglalja két új atomerőművi blokk megépítését Paks városában. Hozzá kell tenni, az Országgyűlés már 2009-ben előzetes, elvi hozzájárulást adott a Paksi Atomerőmű telephelyén új atomerőművi blokk (ok) létesítését előkészítő tevékenység megkezdéséhez. A határozatot az akkori kormánypártok és az ellenzék is egyöntetűen támogatta

Az 1960-as, 1970-es években az atomerőmű létesítését a 20. század legnagyobb magyarországi beruházásaként aposztrofálták politikai, gazdasági és társadalmi aspektusból egyaránt. Mire a munkálatok befejeződtek, a kijelentés be is igazolódott. A történelem ismételní látszik önmagát, hiszen a jelenleg tervezett atomerőmű bővítést, az energetikai szakemberek a 21. század legnagyobb beruházásának tartják.

Az atomenergia egyféle megoldást jelent az energiaínségre, és – mivel a károsanyag-kibocsátása alacsony – hozzájárulhat a fenntartható fejlődés céljaihoz. A fenntarthatóság olyan cél, melyet ma már szinte kötelező vallani. Lényege a túlfogyasztás elkerülése, illetve „... a társadalmi haladás – méltányos életkörülmények, szociális jólét – elérése, megtartása érdekében a gazdasági fejlődés biztosítását és a környezeti feltételek megőrzését jelenti. A méltányos életkörülmé-

nyek, a megfelelő életminőség, jólét biztosítását kifejező célkitűzés mindenkire – a jövő nemzedékekre is – vonatkozik. A fenntartható fejlődés tehát elismeri és céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását, s az ezzel összefüggésben álló köteleességek teljesítését.” Mint látható, a cél a jelen és a jövő egyformán minőségi és kiváló „ellátása” erőforrásokkal (Erdős, 2003).

A fenntartható fejlődés feltételeinek egyik meghatározó eleme a nukleáris energia békés célú felhasználása. A folyamatos és egyenletes energiaellátást biztosító alaperőművek üzemeltetésére az atomenergia a legbiztosabb jelenleg rendelkezésre álló energiaforrás, mellyel az elkövetkezendő évtizedekben biztosan ki lehet elégíteni a modern társadalmak egyre növekvő energiaszükségletét. Más kérdés, hogy a zöld energiák nagy valószínűség mellett jelentős részben képesek az energiatermelés hagyományos formáit kiváltani, illetve fejlesztésük nem hanyagolható el – de tény, hogy a mai tudásunk alapján nem lehet biztosan megmondani, mit hoz a jövő, ezért – amennyiben a lehetőség adott – egy felelős kormányzatnak számolnia kell az atomenergia lehetőségével. Hogy ezt a lehetőséget mennyire tekintjük megfelelőnek, az már nagyrészt politikai kérdés és döntés tárgya.

Disszertációmban visszatekintek a rendszerváltás előtti időkre, amikor a központosított szocialista tervgazdálkodás korában épült hazánk egyetlen atomerőműve. A vizsgálat az 1960-as évekig nyúlik vissza, a pártirányítás beavatkozási lehetőségeit, a korszak politikai, gazdaságpolitikai alkuit és döntési mechanizmusait mutatom be az atomerőmű építésén keresztül, valamint a jelenleg tervezett bővítésre fókuszálva vizsgálom a hazai politikai működés jellegzetességeit, melyek korokon és társadalmi rendszereken átívelve irányítják a hazai társadalom életét. *A két különböző rendszer összehasonlítása hangsúlyos része a dolgozatnak.*

A dolgozat azt vizsgálja, hogy egy óriási volumenű, országos és regionális jelentőségű beruházás egy kisváros számára olyannyira atipikus döntési szituáció, amit érdemes kutatni.

Indokolásra szorul az atipikus jelző használata, ami a dolgozat témaválasztásának és fókuszának lényegi fogalma.

- A beruházás léptéke és tartalma, jelentősége okán jelentősen különbözik a mindennapi közpolitikai döntésektől. Ezért feltételezhetjük, hogy a döntés meghozatalában nem a hatáskörök normális megosztási rendje érvényesül, hangsúlyosabb a központi, sőt nemzetközi döntéshozók szerepe, míg a helyi szint a „szokásosnál” is kisebb befolyással rendelkezik.
- A vizsgálatra kerülő paksi beruházási döntéshozás másik atipikus jellemzője, hogy a nyilvánosság szerepe is kisebb az átlagosnál, nem csupán a nemzeti stratégiai jelentőség miatt, hanem azért is, mert a döntéshozatal során mérlegelendő kérdések megítélése nagyon speciális szakmai tudást igényel. Kétségtelen, hogy e tekintetben az egyes politikai rendszerek és társadalmi, politikai kultúrák mentén nagyon eltérő gyakorlatok vannak.
- A beruházás természetesen politikai szempontból is nagyon szenzitív, ezért a politikai jellegű egyeztetések platformjai, eljárásrendje is speciális.
- Kétségtelen, hogy a helyi politika számára is atipikus helyzet teremthető azzal, hogy a település életét alapvetően befolyásolja a lépték miatt, az érintettség direkt, a tényleges hatalom viszont hiányzik a helyi érdekek érvényesítésére.

Paradox módon ez az atipikusság magyarázatul szolgál azon feltételezésünkhöz, hogy a paksi beruházás két szakasza a döntési folyamatok szempontjából nagyon sok hasonlóságot mutat.

Az atomerőmű bővítése kétségtelenül egyszeri, kivételes döntés, nagy jelentőségű, az aktuális gazdaságpolitikán, politikai környezeten jóval túlnyúló beruházásnak tekinthető, melynek utóhatásai nemzedékeken át befolyásolják a magyar lakosság életét, pénzügyi, gazdasági,

politikai és környezeti szempontból egyaránt. Természetesnek mondható, hogy egy ilyen horderejű projekt az aktuális politikai kurzustól függetlenül komolyan érinti az emberek életét.

A dolgozat témája kapcsán fontosnak tartom leszögezni, hogy nem foglalkozom állást abban a kérdésben, miszerint a paksi bővítés és az atomenergia használata általában, valamiféle abszolút skálán „jó” vagy „rossz” döntésnek tekinthető, hiszen az atomerőmű létezik, működik, az atomenergiát használjuk. A dolgozatban a projekttel kapcsolatos döntéshozatal hatalmi környezetét vizsgálom, illetve azt kutatom, hogy ez a komoly döntés milyen módon és formában dőlt el, továbbá milyen szereplők és milyen jellegű szerepet töltek be a döntéshozatalban. Szükségeselem tartom kihangsúlyozni, hogy a kutatási munkám és az adatgyűjtés során csak az elérhető, nem titkosított, mégis releváns információkra támaszkodhattam, melyek jelentős mértékben megnehezítették a kutatást, ugyanakkor le is szűkítették annak spektrumát. Úgy gondolom, hogy ez a tényező összességében, a dolgozat céljait tekintve, inkább hozzájárult a kutatás elvégzéséhez, még akkor is, ha évekkal növelte annak időtartamát.

Az atomerőműről szóló döntés tehát széles körben érint embereket, szervezeteket, államokat és más közhatalmi szerveket, ráadásul ebben az esetben az érdeklődés rendkívül magas és jellemzően szélsőséges. Számos szereplő áll határozott attitűdökkel az atomerőmű kérdéséhez; ami nem segíti a kérdések megoldását – viszont a párbeszéd igen fontos, lévén a beruházás tovagyűrűző hatásai okán nem lehet figyelmen kívül hagyni a véleményeket. Egy ország tehát, amely az egyébként is kényes kérdést jelentő atomenergiával kapcsolatos fejlesztésbe kezd, minden téren, külpolitikailag és belpolitikailag is igen súlyos döntést hoz, melynek következményei rögtön és hosszabb távon egyformán jelentkeznek. Minden olyan politikai erő tehát, amely ebben a döntésben egyáltalán részt vesz (különösen, ha ezt teljes mellszélességgel támogatja), alapvető, rövid- és hosszútávon is meghatározó jelentőségű döntést hoz saját maga, hatalmi esélyei, sikeressége kapcsán is.

Az, hogy milyen folyamatok mentén kerül sor a döntések meghozatalára (a stratégiai szinttől a részletes tervekig), mutatja az adott kor

társadalmának jellegzetességeit. Dolgozatomban arra törekszem, hogy a döntési minták feltárásával vizsgáljam a két esemény (az atomerőmű létesítéséről szóló döntés, illetve a jelenleg zajló bővítési folyamat) idején jellemző, politológiai – és ezen keresztül hatalomtechnikai – szempontból releváns működéseket. Az atomerőművel kapcsolatos döntéseket tehát mintegy indikátornak használom a társadalmi folyamatok jellemzéséhez és elemzéséhez.

A fentebb említett tényezőkön túl a témaválasztást természetesen az is indokolja, hogy jelenlegi munkahelyemen, a Paksi Atomerőműben 17 éve dolgozom, ezért úgy gondolom, megfelelő rálátással, tapasztalattal rendelkezem ahhoz, hogy a választott témámban átfogó kutatást végezzek.

## **II. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLJAI ÉS HIPOTÉZISEI**

### **A dolgozat célja, hogy bemutassa:**

- az atomenergia és atomerőművek történetét, kritikus kérdéseit.
- az atomerőmű létesítésének szükségességét a klímavédelmi célkitűzések elérése szempontjából.
- hogy az atomerőmű építése, illetve bővítése kapcsán hozott döntés mennyiben felel meg az ún. „demokratikus működés” (melynek tartalma ma is kutatások része), illetve a kommunista hatalmi modell szempontjából.
- hogy a döntéshozatal miként felel meg a helyi társadalom működésének szempontjából, mely szorosan összefügg a megelőző hipotézissel, azaz, hogy a helyi érdekartikuláció mennyire érvényesült, illetve felelt meg akár a tanácsrendszer, akár a demokrácia helyi önállóságra, szubszidiaritásra, helyi civil részvétellel építő elvárásainak.

- a paksi bővítés politikai kommunikációját.

### **A doktori értekezés a következő hipotézisekre épül:**

- Magyarország energiaigényének kielégítésében, a jelenleg használt technológiai fejlettség ismeretében, az atomenergia nélkülözhetetlennek bizonyult a döntés mérlegelése során.
- Mind az eredeti atomerőmű létesítése, mind a bővítés kapcsán kritikus pontként merül (t) fel az atomenergia használatával kapcsolatos szakmai vélemények megosztottsága, amely erősen meghatározta a politikai és társadalmi reakciókat.
- a paksi beruházás olyan speciális (atipikus) döntési folyamatot igényel, ami felülírhatja a demokratikus döntéshozás „normális”, különösen deliberatív, részvételi elvárásait még demokratikus rezsimekben is, és a helyi politika működésében is szükségszerűen atipikus jelenségek érvényesülnek.
- A disszertáció legfontosabb kérdése, hogy mennyiben azonosíthatók mind a létesítés, mind a bővítés kapcsán meghozott döntések hasonlóságai és különbségei. A paksi beruházási döntések alapvetően hasonlítanak egymásra, függetlenül a megváltozott politikai, kormányzási illetve rendszerkörnyezettől. Továbbá mennyiben lehetséges a folyamatok tudományos és politika jellegű feltárása.



### III. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

A disszertáció témája számos, egymással összefüggő, a kérdést erősen befolyásoló tényező erőterében fekszik. A dolgozat több tényezőt is vizsgált, ezek alapján az értekezést négy fő fejezetre bontottam.

- Az első fejezet azokat a tényezőket vizsgálja, melyeket a politikanak speciálisan az atomerőmű kapcsán kell figyelembe vennie a döntéshozatal során. A dolgozat nem energetikai, vagy technikai kérdésekkel foglalkozik, hanem azzal a megkerülhetetlen jelenséggel, miszerint az atomenergia korunkban is igen fontos hívó szó, mely a politikai erőterben is jól értelmezhető, az atomenergia rendkívül komoly politikai „töltettel” rendelkezik, amit egy politikai erő sem hagyhat figyelmen kívül.

Ez a rész sorra veszi továbbá az atomenergia használatának nemzetközi perspektíváit, a hazai jogszabályi környezet sajátosságait, valamint az elmaradt tendereztetés okait.

- A második fejezet rövid történeti áttekintés nyújt, bemutatva a nukleáris energia felfedezését, alkalmazásának jelentősebb mérföldköveit nemzetközi és hazai aspektusból egyaránt, valamint vizsgálja az atomerőmű építés kritikus pontjait.
- A harmadik fejezet a Paksi Atomerőmű megépítésének politikai hátterét, fontosabb döntésfolyamatait igyekszik az olvasó elé tárni. Vázolja a rendszerváltást megelőző korszak politikai-hatalmi-gazdasági működését, valamint a rendszerváltás utáni magyar hatalmi struktúra jellemzőit. Rámutat, hogy az atomenergia használatáról szóló, nem vitásan unikális döntés jól jellemzi az adott ország működését, illetve azt is, hogy a hazai döntési struktúrák meglepő hasonlóságot mutatnak a két, elvben totálisan különböző társadalmi rendszer keretei között is.
- A negyedik fejezet a lokalitás elméletét, valamint a konkrét paksi, helyi összefüggéseket tárgyalja. Bemutatja a város és az atomerőmű szimbiózisát, külön alfejezetben tér ki Süli János különleges szerepére, valamint elemzi a helyi szint bevonásának

lehetőségeit. Vázolja a létesítés és a telephely kiválasztás sajátos szempontjait, párhuzamot vonva a jelenlegi bővítési projekt hasonló döntéseivel. Kitér a jogszabályban előírt közmeghallgatások, tájékoztatási kampányok szerepére, valamint bemutatja az eddigi kapacitásbővítési kísérleteket a Paksi Atomerőmű történetében.

#### **IV. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK**

Összességében két fő forrás alapján igyekeztem megvalósítani a témakör alapos vizsgálatát.

##### *Dokumentumelemzés*

Mindenekelőtt, igyekeztem a lehető legtöbb releváns dokumentumot összegyűjteni és az elérhető nyilvános dokumentumok alapján feltárni a hazai energiapolitika alakulását, a paksi beruházás célját. A kutatáshoz magyar és angol nyelvű szakirodalmat használtam fel. Az elméleti hátterek feldolgozása és szintetizálása releváns szakirodalomra épül.

##### *Interjúk*

A téma mélyebb tárgyalása érdekében az elérhető releváns szakemberekkel készített interjúk révén igyekeztem többet megtudni a döntések háttéréről.

A módszertan logikus okok miatt kapcsolatban áll azzal, hogy mely időszakról kívánunk információkat szerezni. A dokumentumok alapvetően a létesítés kérdése kapcsán relevánsak, hiszen ez az időszak már a múltba tűnt. Az interjúknál – különösen ezeket elkészítve – érezhetővé vált, hogy a szakemberek gyakran csaponganak a régi és az új között, elsősorban arra az időszakra koncentrálnak, mikor ők maguk aktív formálói voltak az eseményeknek, így akár egy mondaton

belül is szerepel mind a létesítés, mind a bővítés időszaka. Emellett – talán maguktól értetődően – az egyes kérdések, mint például a tudományos érvek szerepe, illetve a politika elvárásai, nem választhatók szét, nem egy esetben egyazon információ mind a két megközelítés kapcsán releváns.

## V. KÖVETKEZTETÉSEK

A disszertáció Magyarország egyik legnagyobb ipari beruházása kapcsán megfigyelhető döntéshozatali mechanizmusra, valamint annak politikai-társadalmi hatásaira fókuszált. Folyamatos kitekintést tesz az adott politikai rendszerekre jellemző tényezőkre és folyamatosan nagy hangsúlyt fektet annak bizonyítására, hogy egy ilyen jellegű, atipikus beruházás esetében mennyiben, és milyen formában valósulhat meg a társadalmi részvétel, illetve az érintettek bevonása. Nem vitatható, hogy a szocialista politikai rendszer szereplői figyelmen kívül hagyták a valódi bevonás és partnerség elemeit, valamint az érintettek tájékoztatása sem volt teljes körű, ugyanakkor a bővítés esetében is hasonló tendenciákkal találkozunk. A demokratikus vita, az átláthatóság, a részvétel és partnerség koncepciója kétségtelenül számos ponton sérült. A kommunista rendszert könnyebb illúzióknak, elvi alapon álló, a gyakorlatban végül bizonyítottan működésképtelen ideológiának tekinteni, de a döntéshozatal és az építés látványosan nem volt „terszzerű”, a racionalitás legalábbis nem játszott jelentős szerepet a döntések során.

A bővítés bejelentése már egészen más politikai rendszer keretei között történt meg. A demokratikus jogok és a demokrácia adta lehetőségek sérülése ebben az esetben is kimutatható, ugyanis a nyilvánosság, az adatokhoz való hozzáférés, a vélemény szabadság, a helyi autonómia, vagy a partnerség elve nem, vagy csak részlegesen érvényesülnek. Az adatok tudatos elhallgatása, az átláthatóság, felelősség elve, a jogszabályi háttér alkalmassá szabása, vagy a hirtelen és alapos kontrollt nélkülöző döntések biztosan nem tekinthetők egy jól működő demokrácia elemeinek. Ezen legitim érveléssel szembeállítva azonban

felmerül a dolgozat egészén végighúzódó kérdés, hogy amennyiben a kormány figyelembe venné a rendkívül szerteágazó, sok esetben laikusként tett szakmai észrevételeket, pártok és politikusok részéről a politikai haszonszerzésre irányuló véleményeket és követeléseket, akkor – ahogy azt a szakértői interjúkban is olvashattuk – egyáltalán sor került volna az atomerőmű építésére. Mivel Paks városában megépült és működik az atomerőmű, munkát és megélhetést adva több ezer családnak, valamint jelentős hatással van az egész régió életére, az egész felvetés némiképpen irreleváns és nem, mint eldöntendő, hanem mint történelmi koncepció vizsgálható.

Az események a helyi lakosság és az ország közvéleménye előtt zajlottak, azaz nem beszélhetünk valamiféle „összeesküvésről” sem, hiszen a lakossági érdeklődés a jelenlegi, sokkal nyitottabb közegben ugyan nem passzív, de nem is jelentős. A kommunista diktatúra időszakában mindez persze tekinthető egyfajta kényszernek, hiszen a rendszer eleve nem volt nyitott a valódi társadalmi vitára, nem is volt szükségszerű az érintettek bevonása. A rendszerváltás után már más volt a helyzet, ennek ellenére a döntés a lakosság kizárásával, annak tudta nélkül történt meg. A sajátos döntési folyamatra jelenlegi ismereteink szerint alapvetően a közvélemény csekély aktivitása ad lehetőséget. Ez különösen élesen jelenik meg helyben, ahol a lakosság láthatóan egyszerre fogadja el a megváltoztathatatlan döntést, és negyven év tapasztalataival a háta mögött lényegében ignorálja is azt. Sajátos optikai csalódásról beszélhetünk, hiszen a helyi közvélemény javarészt egyöntetűen fogadja el tényként azt, hogy a bővítés megtörténik, ahogy tisztában van a beruházás egyes problémáival is, de ezekről egyszerűen nem vesz tudomást. Az is tény mindezek mellett, hogy a demokratikus játékszabályok kiüresítése, a pusztá formálissá váló demokrácia alkalmas lehet a hatékonyság megnövelésére, azonban ez a hatékonyság egyben csalóka is, hiszen egy olyan döntés „felpörgetéséről” van szó, melynek kapcsán nem győződhetünk meg arról, hogy a projekt valóban hasznos-e, valóban megtérül és megoldható-e az összes felmerülő probléma (pl. atomhulladékok elhelyezésének ügye). Nehezíti az adekvát válaszok megtalálását az is, hogy a széles körű legitimitáció – mint említettük – hiányzik a döntés mögül és azt sem

láthatjuk pontosan, merre tart az energiaszektor és milyen technológiai lehetőségeink lesznek tíz, akár húsz év múlva. Ugyanakkor a demokratikus döntéshozatal megkérdőjelezése kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy az atomerőmű létesítését ellenzők által sok esetben érvként felhozott népszavazás általában nem eleme a hasonló eljárásoknak. Azt is hozzá kell tenni, hogy bár referendumra valóban nem került sor, a lakosság tájékoztatva lett a beruházásról és az ahhoz kapcsolódó engedélyezési eljárásokról a lakossági fórumok, közmeghallgatások és információs kampányok során.

Az a tény, hogy a két döntés egymástól markánsan eltérő politikai-hatalmi helyzetben ennyire sok hasonlóságot mutatott, arra utal, hogy a magyar politikai és döntéshozatali kultúra azonosított jellemzői a demokrácia (vagy a kommunista ideológia) formális szabályait felülírva vannak jelen a közgondolkodásban. A politikai vélemények dominanciája a szakértelem felett, a hirtelen-váratlan, befolyásos emberek által meghozott döntések, vagy a személyközpontú működés közös elemként azonosíthatók a két döntéshozatal során. Úgy tűnik tehát, hogy ezek a jellemzők mélyebben hatják át a magyar politikai rendszer működését, mint azok a hivatalos keretek, melyek elméletileg és elvárható módon meghatároznák a döntéshozatali mechanizmusokat.

## **A disszertáció hipotéziseinek megválaszolása**

- 1. Magyarország energiaigényének kielégítésében a jelenleg használt technológiai fejlettség ismeretében fontos szerepet játszik az atomenergia.*

A Paksi Atomerőműnek, mint Magyarország egyetlen atomerőművének – eltérően a többi villamosenergia-termelő egységtől – sajátos energiapolitikai szerepe van: az atomerőmű által megvalósul és fenntartható a primer energiahordozók diverzitása. Az atomerőmű ma a hazai termelés mintegy 40%-át adó, nemzeti tulajdonban lévő kapacitásként a piacszabályozás, a gazdaságpolitikai intervenciók lehetséges eszköze. A nukleáris energia alkalma-

zásához, a magas színvonalú, biztonságos üzemeltetéshez szükséges hozzáértés és szakmai kultúra megtartása egyben az ország szellemi potenciáljának megtartását szolgálja. Mindezek meghatározzák az atomenergia szerepét a jövő energetikájában, s kijelölik azt a stratégiát, amit a nukleáris energetika alkalmazása terén követni célszerű annak érdekében, hogy hosszú távon biztosítsuk a nemzet gazdasági fejlődésének és versenyképességének feltételeit. Most az látszik, hogy a nukleáris energia az elkövetkező évtizedekben meghatározó, s távlatilag állandó eleme lesz a hazai villamosenergia-termelésnek, amelyet a Paksi Atomerőmű biztonságos üzemeltetésével, a blokkok élettartamának meghosszabbításával, az erőmű teljesítményének maximális kihasználásával és az atomerőmű bővítésével lehet biztosítani (Katona – Rátkai – Jánosiné – Gorondi, 2011). A növekvő energiaéhség kielégítése, hazánk importfüggőségének csökkentése érdekében, valamint a jelenleg ismert és használt technológiákat figyelembe véve kijelenthető, hogy a magyarországi energiatermelésben fontos szerepet játszik az atomenergia, mindezek alapján a hipotézis igazoltnak tekinthető.

2. *Mind az eredeti atomerőmű létesítése, mind a bővítés kapcsán kritikus pontként merül (t) fel az atomenergia használatának ellentmondásos jellege, amely erősen meghatározta a politikai és társadalmi reakciókat.*

Az atomerőmű építés minden korszakban grandiózus beruházás, így volt az 1960-as, 70-es években a Paksi Atomerőmű eredeti létesítése során, és így volt/van a jelenlegi kapacitásbővítés esetében is. Az ilyen léptékű gigaberuházások megosztják minden esetben a közvéleményt, a nukleáris energia használata esetén pedig – annak ellentmondásos jellegéből adódóan – ez még inkább felerősödik, amit a politikai és társadalmi reakciók egyértelműen igazolnak. A kutatás kiemeli, hogy az atomenergiát támogató szakemberek a bővítési projekt során nyílt kommunikációt folytattak a nemzeti és nemzetközi közmeghallgatások, lakossági fóru-

mok tucatjain, míg az ellenzők táborába tartozók jellemzően a médiában fejtik ki álláspontjukat a projekt kapcsán. A politikai és társadalmi reakciókat ez a kommunikáció nagymértékben határozza meg, mely reakciók gyakran pártállástól sem függetlenek. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy egy atomerőmű létesítésekor a bonyolult, soklépcsős szabályozási rendszeren, a hosszú ideig tartó, és rendkívül drága kivitelezésen túl, az atomenergia ellentmondásos jellege is kritikus pontként jelenik meg döntéshozók számára, ezért a hipotézis igazoltnak tekinthető.

3. *A magyarországi atomerőmű létesítése, majd a bővítés egyaránt atipikus folyamatokon keresztül valósult meg, akár ha Paks település gyors fejlődését, akár a gigaberuházás körülményeit vizsgáljuk.*

A disszertáció célja az, hogy rámutasson, a paksi beruházás olyan speciális (atipikus) döntési folyamatot igényel, amely léptéke és tartalma, jelentősége okán jelentősen különbözik a mindennapi közpolitikai döntésektől. A nyilvánosság véleménye kisebb súlyt kap, nem csupán a projekt nemzeti stratégiai jelentőség miatt, hanem azért is, mert a döntéshozatal során mérlegelendő kérdések megítélése rendkívül speciális szakmai tudást igényel. Kétségtelen, hogy a helyi politika számára is atipikus helyzet teremődik azzal, hogy a település életét, méretét, fejlődését alapvetően befolyásolja hosszú távon a lépték miatt, az érintettség direkt, a tényleges hatalom és lehetőség viszont javarészt hiányzik a helyi érdekek érvényesítésére. A paksi beruházás két szakasza a döntési folyamatok és mechanizmusok szempontjából nagyon sok hasonlóságot mutat.

Az atipikusság kapcsán mégis ellentmondás merül fel, hiszen a beruházás nem egyedi, Magyarország már épített atomerőművet. Ugyanakkor, mivel a tervezett két új atomerőművi blokk építése minden idők legnagyobb magyarországi beruházása, így a projekt nem lehet tipikus, átlagos sem. Leginkább az atipikusság és a demokratikus, decentralizált döntéshozás viszonya vetődik fel, ami

talán nem is elvárható ebben a kérdésben, de ezt érdemes tovább kutatni. Ezek alapján a hipotézis nem tekinthető teljes mértékben igazoltnak és újabb kérdéseket vet fel, melyekre jelenleg nem tudunk választ adni.

- 4. A disszertáció legfontosabb kérdése, hogy mennyiben azonosíthatók mind a létesítés, mind a bővítés kapcsán meghozott döntések hasonlóságai és különbségei, továbbá mennyiben lehetséges a folyamatok tudományos és politika jellegű feltárása*

A két beruházás döntéshozatalának hasonlósága számos ponton szembevetendő, annak ellenére, hogy Magyarországon 1989-ig egy totalitárius rendszer figyelhető meg, míg a rendszerváltozást követően már demokratikus viszonyok közt születnek döntések. Megállapítható, hogy mindkét döntésre az állampolgárok véleményének különösebb megvizsgálása nélkül, széles körben nyilvánosságra nem hozott háttéralku (k) keretében került sor. Ugyanakkor a különbségek is egyértelműen azonosíthatók pl. a jogszabályi környezettől a zöld szervezetek szerepvállalásáig és a nyilvánosság szerkezetének alapvető változásáig. A bővítési projekttel kapcsolatban rengeteg adatot titkosítottak, ami komoly aggályokat vet fel a transzparencia és az ellenőrizhetőség szempontjából, ugyanakkor biztonsági szempontból értelmezhető ez a lépés. A hipotézis mindezek miatt csak részben igazolható, mivel mind a létesítés, mind a tervezett két új blokk építése kapcsán rengeteg folyamat feltáratlan maradt, amelyekre várhatóan csak az elkövetkezendő évtizedek fognak választ adni.



## VI. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN

1. „Az atomerőmű-bővítés térségfejlesztésre gyakorolt hatása”. In: *Közép-Európai Közlemények*, V. évfolyam 2. szám, No. 17., Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged, 2012.
2. „Megoldás lehet? Az atomenergia”. In: Glied Viktor – Nagy Roland (szerk.): *Függésben – Kényszerpályán a jövő?* Publikon Kiadó, Pécs, 2010.
3. „Atomerőmű építés: gólhelyzetben a KKV szektor”. In: Tuka Ágnes (szerk.): *Változó Európa?: kérdések, kétségek, válaszok*. pp. 299-315. Publikon Kiadó, Pécs, 2015.
4. „Egy nagyberuházás mérőföldkövei és a döntéshozók szerepe a szocializmusban”. In: *XIV. Országos Grastyán Konferencia előadásai*. Szerk. Tuboly-Vincze Gabriella. PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2015.
5. „Az atomerőmű építés politikai döntéshozamatai Magyarországon a rendszerváltás előtt”. In: *III. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2014. Konferenciakötet*. Szerk.: Schaub Anita, Dr. Szabó István. Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat. Pécs, 2015. pp. 514-535.
6. „A Nemzeti Energiastratégia elemzése a tervezett paksi kapacitásbővítés tükrében”. *KAPU folyóirat*, XXVIII. évfolyam 2016. pp. 30-34., Filmkapu Kft., Budapest, 2016.
7. „A „kommunista” tervgazdaság és az atomenergia”. *KAPU folyóirat*, XXIX. évfolyam, 2017. pp. 36-40. Filmkapu Kft., Budapest, 2017.
8. „Az atomerőmű – realitás és hiedelmek”. *KAPU folyóirat*, XXIX. évfolyam 2017. 11-12. pp. 47-50. Magyar a Magyarért Alapítvány, Budapest, 2017.
9. „Atomerőmű és lokalitás”. *KAPU folyóirat*, XXX. évfolyam 2018. pp. 84-86. Magyar a Magyarért Alapítvány, Budapest, 2018.

10. „Economic embeddedness of the Soviet nuclear programme in Hungary before the transition to democracy”. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Acta Szekszardiensium. Megjelenés alatt. 2020